

NOI CONTRIBUȚII PRIVIND LOCUIRILE ROMANE DE PE VALEA ȘEUȘIȚEI (JUD. ALBA)

Marius-Mihai CIUTĂ

În urmă cu șase ani vedea lumina tiparului primul articol ce prezenta locuirea romană din situl arheologic de la Șeușa-*La Cărarea Morii*¹, prilej cu care emiteam o serie de considerații cu privire la implicațiile prezenței unei *villa rustica* în proximitatea estică, la cca. 5 km, de municipiul Apulum². Precizam atunci, punctual, faptul că situațiile contextuale precum și materialele descoperite în stratul corespunzând locuirii romane de la Șeușa-*La cărarea morii*, pledau pentru posibilă interpretare a ansamblului de locuire de aici ca o posibilă fermă cu inerentă destinație agricolă (*villa rustica*). Enumeram deasemenea, în acest sens: situarea la o mică distanță față de oraș, amplasarea excelentă în preajma unor pământuri deosebit de fertile, prezența pădurii în imediata apropiere, poziția ușor adăpostită în calea vânturilor dinspre sud-vest, prezența pârâului în imediata apropiere etc. Toponimicul („*La cărarea morii*?”) constituia, și el, un bun argument, suplimentar, în conștientizarea faptului că, în vechime, locuitorii satului aveau exact în acest loc moara, situație ce poate fi extrapolată și pentru epoca romană, când pârâul Șeușița (Valea Socilor) avea cu siguranță un debit mult mai puternic decât cel de azi.

Dimensiunile estimate, de aproximativ 2-3 ha, făceau posibilă încadrarea complexului roman de la Șeușa în categoria *villae*-lor *rusticae* cu suprafață mare.

Primele semnalări de materiale arheologice, au aparținut chiar epocii romane, fiind făcute în anii 1984-1986, odată cu începerea lucrărilor de exploatare a bentonitei când, la decopertarea solului vegetal au apărut masiv urme ale unei locuiri romane, constând din cantități *impresionante*³ de ceramică (din păcate distruse) și două piese inedite: o statuie fragmentară din calcar reprezentându-l pe Jupiter (Nr. Inv. R.8666) și un altar votiv fragmentar din calcar cu o inscripție grecească (*ΚΑΙΥ ΑΟΝΤΟ*) (Nr. Inv. R.8670), ambele piese fiind recuperate (de către Cloșca Băluță) și aflându-se în colecția Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia⁴.

---

¹ Ciută 2003.

² *Ibidem*. cf. Ardevan 1998; Ciută *et alii* 2000, Ciută 2001; Mitrofan 1964; Mitrofan 1974; Mitrofan 1974a; Paul, Ciută 1998; Paul, Ciută 1999.

³ Informațiile ne-au parvenit de la paznicii carierei, care au asistat la decopertarea „sterilului” de la suprafață, la momentul deschiderii carierei, când, după spusele lor: „*în cupa excavatoarelor au putut fi văzute oale întregi, cărămizi, țigle, oase și materiale de construcție*”.

⁴ Informații amabile ale colegului N. Rodean, muzeograf, la acea vreme, în cadrul Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, căruia îi mulțumim și pe această cale. Vezi și Rodean, Ciută 1999.

Materialele arheologice descoperite fortuit⁵ dar și pe calea cercetărilor arheologice, ne determinau să avansăm ipoteza de lucru a apartenenței *villei*, probabil, unui mare demnitar (posibil de origine orientală, judecând după altarul cu inscripția grecească) din orașul *Apulum*. În sprijinul acestei ipoteze venea și excelenta poziție strategică ocupată de acest punct, ideal atât pentru refugiu cât și pentru o posibilă retragere în zone mai ferite.

Publicarea unei copii în ceramică a unui opaiț din bronz⁶, aducea din nou în atenție problematica locuirii romane de la Șeușa-*La Cărarea Morii*. Ulterior, apariția unui nou studiu asupra unui mormânt de copil descoperit în cadrul acestei locuiri, aparținând probabil unei categorii sociale defavorizate care deservea *villa*, confirma prin particularitățile sale (pe calea analogiilor și comparațiilor), majoritatea concluziilor și ipotezelor de lucru lansate anterior⁷.

În cele ce urmează, vom prezenta câteva noi date și descoperiri legate de locuirile romane de pe Valea Șeușiței, altele decât cele din perimetrul carierei de bentonită, care vin să întregească imaginea generală asupra locului și rolului jucat de această vale situată în *hinterland*-ul *Apulumului*. Spunem locuiri, deoarece în urma repetatelor cercetări de suprafață efectuate în bazinul hidrografic al Pârâului Șeușița (Socilor) am relevat mai multe urme (puncte cu descoperiri) aparținând epocii romane.

Practic, localnicii desemnează sub numele (toponimicul) *La Cărarea Morii*, întreg sectorul văii pârâului amintit, de la ieșirea din sat a drumului ce leagă localitatea cu satul Daia și până la cariera unde au fost efectuate cercetările arheologice sistematice. Actualul drum de țară, care evoluează spre amonte în paralel cu pârâul, situat în stânga acestuia, leagă vatra actuală a satului de vechea carieră (și situl arheologic), se intersectează - la o distanță de cca. 100 de metri în aval de intersecția cu drumul de hotar ce vine dinspre localitatea Ciugud (dinspre sud) - cu o amenajare realizată din pietre sparte (lespezi) de culoare cenușiu-albăstrie, dispusă în formă de bandă cu o lățime de aproximativ 2 m (**fig. 1-3**). Tipul rocii este unul de o factură necunoscută în împrejurimi (bazalt sau granit?), nefiind cu siguranță una locală ci, mai degrabă, adusă din zona Munților Metaliferi (rocă de tip vulcanic). Ca ipoteză de lucru, avansăm posibilitatea ca această amenajare să reprezinte, cel mai probabil, un drum de acces din epoca romană, din păcate această idee fiind relativ dificil de susținut la ora actuală, deoarece, cu mici excepții, teritoriile aflate de-o parte și de alta a actualului drum de țară sunt utilizate exclusiv în scopuri agricole, care au distrus, practic, tot restul acestui drum. O situație probabil similară a fost sesizată și în cazul așezării de la Straja⁸. În orice caz, din locul unde se află ferma agricolă romană de la *Cărarea Morii* putea fi văzut cu mare ușurință orașul *Apulum*, constituind un

---

⁵ Odată cu deschiderea, în anii '80 ai secolului trecut, a minei de exploatare, la suprafața a bentonitei.

⁶ Egri, Ciută 2004; Egri, Ciută 2004a.

⁷ Sonoc *et alii* 2005; Sonoc *et alii* 2005a.

⁸ În acest caz este vorba de așa numitul *Drumul Barbarilor* sau *Drumul Murgului* (Berciu 1949, p. 200, RepAlba 1995, p. 177).

excelent loc de tranzit spre zona centrală, de nord și de sud a Podișului Secașelor, unde se aflau alte *villae rusticae* respectiv localități (Micăsasa, Răhău, Miercurea Sibiului etc.).

Este posibil ca această *villa* să fi funcționat în scopuri agricole foarte aproape de momentul cuceririi și organizării provinciei Dacia. Argumente pentru datarea timpurie a *villae*-i, realizată probabil imediat după construirea castrului de la Apulum, sunt monedele descoperite în diferite contexte, monede emise pentru *Divus Traianus* și pentru Sabina, soția împăratului *Hadrianus*⁹, ambele indicând, așadar, existența acestei *villa rustica* în timpul domniei succesorului cuceritorului Daciei.

Menționăm anterior faptul că în imediata apropiere a sitului de la Șeușa-*La cărarea Morii* mai existau și alte urme de locuire romană, care, până la o mai atentă cercetare a lor, puteau fi asociate fermei de la Cărarea Morii, sau, cu rezervele de rigoare, încadrate în categoria *villae*-lor *rusticae*¹⁰.

Astfel, la ieșirea din sat, la o distanță de cca. 300 de metri de ultima casă și la cca. 500 m în aval de locul în care drumul roman intersectează drumul actual, în punctul cunoscut de unii localnici sub numele *În șes*, de-a lungul drumului și în arealul din stânga și dreapta sa (utilizate în scopuri agricole), pe o lungime de cca. 150 de metri, apar la suprafață cantități mari de resturi de cărămizi, *tegulae*, ceramică (predominant uzuală), resturi de mortar, materiale de construcție etc., aparținând epocii romane (**fig. 1-2**). În lipsa unor cercetări arheologice este dificil să ne pronunțăm asupra caracterului acestei locuiri, încadrarea sa în categoria așezărilor rurale (de tip *vicus* sau *pagus*) nefiind exclusă, pe baza abundenței materialelor sesizate și a ceramicii majoritar aparținând speciei grosiere. Este sigur că această locuire era dispusă de-a lungul drumului roman ce făcea legătura cu *villa rustica* existentă *La Cărarea Morii* și chiar spre locuirile romane semnalate la Daia Română¹¹, în mai multe puncte distincte (**fig. 1-2**).

Tot în urma cercetărilor de suprafață, pe o înălțime intermediară situată pe cumpăna apelor dintre Valea Șeușei cu Valea Ciugudului, la cca. 300 de metri spre sud-est de intersecția cu drumul roman, în imediata apropiere a unui lac antropoc recent, am sesizat prezența unei piese litice de formă alungită, asemănător cu a unui stâlp, de culoare albă (cel mai probabil calcar de proveniență din M-ții Trascăului), ce prezintă frecvente urme de lovire cu plugul (dimensiuni actuale: lungime 60 cm, lățime maximă 35 cm – **fig. 4**). După modul în care se prezintă în partea sa inferioară, unde se vede o ruptură din vechime, piesa a fost inițial, cu siguranță, mai lungă, fiind posibil ca ea să fi fost utilizată în epoca romană (ca și acum de altfel!) la marcarea distanțelor de pe un drum roman și, de ce nu, marcarea hotarului dintre două unități administrative

---

⁹ Mulțumim pe această cale colegului Silviu Purice de la Universitatea „Lucian Blaga” pentru recomandările oferite în legătură cu atribuirea monedei de la Traian.

¹⁰ Amintim doar cea din hotarul localității Straja, din locul numit *Sesul Mic*, iar alta în hotarul localității Hăpria în locul numit *Vadul Bălgăradului* (Berciu 1949, p. 200, nota 4; Mitrofan 1964, p. 93-101; Rep Alba 1995, p. 105-106, 177).

¹¹ RepAlba 1995, p. 89-90.

(*milliarium*). Nu excludem marcarea delimitării dintre arealul locuirilor de pe Valea Șeușiței și a celor din zona localității Ciugud, unde au fost sesizate frecvente locuiri romane¹².

În final, semnalăm prezența unor piese de proveniență romană aflate în curțile unor cetățeni din localitatea Șeușa. Astfel, în gospodăria lui Alexandru Buda, la nr. 103, am „descoperit” două piese litice, aduse de acesta¹³ cu cel puțin 50 de ani în urmă, din arealul carierei de bentonită. Prima, un bloc din calcar, de formă paralelipipedică (cu fețele orizontale netezite de formă pătrată, cu latura de cca. 60 cm.) ale fărora fețe laterale păstrează urmele evidente de șpiț, tipic roman, fiind îngropat parțial în imediata apropiere a peretelui casei (**fig. 5**). Este posibilă funcționalitatea piesei ca postament al unei piese aparținând statuariei romane sau unei baze de coloane (situație ce poate fi cunoscută doar dacă este dezvelită și fața aflată în pământ).

Tot în aceeași gospodărie, în imediata apropiere a fântânii, a fost sesizat un teasc realizat tot din calcar, de formă rotundă, cu urme de șpiț rămase pe fața superioară dar și pe canalul colector, care a fost încastrat în beton și reutilizat până recent în scopuri similare, de stoarcere a strugurilor în vederea obținerii mustului (**fig. 6**).

Dealtfel este frecventă în localitate situația în care apar monumente de epocă romană în gospodăriile particulare¹⁴, urmare a practicii localnicilor de a folosi piesele litice de dimensiuni mai mari (altare, pietre de moară, coloane, elemente de statuaria, blocuri ecarisate etc.), găsite în diferite puncte ale hotarului, de regulă în cadrul lucrărilor agricole. Dealtfel și în vatra actuală a satului se presupune existența unei așezări, tot aici fiind descoperit și un tezaur de 84 denari romani republicani¹⁵. Urmează ca, în scurt timp, să încercăm o repertoriere a posibilelor piese de acest gen din curțile proprietate particulară, atât din Șeușa cât și din localitățile învecinate Ciugud, Limba și Drâmbar, în scopul întregirii imaginii generale și particulare asupra locuirilor romane din Valea Șeușiței.

La ora actuală nu putem afirma că fenomenul prezenței acestor structuri rurale din preajma marilor orașe romane este pe deplin cunoscut și cu atât mai puțin sunt cunoscute implicațiile economico-sociale și administrative presupuse de existența acestora¹⁶, mai ales că, pe de o parte, dintre cele cunoscute multe sunt doar semnalate și/sau doar sondate, fără a constitui obiectul unor cercetări sistematice sau exhaustive, iar pe de altă parte mai există, cu certitudine, încă multe astfel de obiective nedescoperite.

---

¹² RepAlba 1995, p. 77-78.

¹³ Decedat între timp.

¹⁴ De pildă *Repertoriul arheologic al județului Alba* amintește de două monumente funerare descoperite în curtea cetățeanului Buda Ion, de la nr. 119 (aflate acum în curtea bisericii ortodoxe din localitate) și de un monument cu reprezentarea Gorgonei descoperit cu ocazia demolării unei case de la nr. 122 (RepAlba 1995, p. 180).

¹⁵ *Ibidem*, p. 180.

¹⁶ Ardevan 1998; Mitrofan 1964; Mitrofan 1974a; Mitrofan 1974b; Moga 1998.

New contributions regarding the roman period habitations from the Șeușița Valley (Alba County)

(Abstract)

The paper deals with some new discoveries belonging to the roman habitation on the valley of the Șeușița, near to the antique town of Apulum. The surface research and the archaeological excavations from *La Cărarea Morii* have revealed an important *villa rustica*, with all the representative elements, the roman road, signs of administrative delimitations (*milliarium*) and material remains of a small village (vicus, pagus?) nearby the nowadays village of Seușa. In some private properties - within the village boundary - different stone pieces belonging to the roman epoch were discovered, representing altars, *statuaria* elements, agrarian apparatus, tools etc. All these elements, together with the information from the archaeological researches, are offering a new perspective on the roman habitation in the hinterland of the Apulum *collonia*, during the II-IIIrd Century A. D.

In the light of this new finds the roman life around the great city of Apulum appears to be more complex than we believed before, taking into account the numerous rural settlements and agrarian farms found nearby.

Explanation of figures

Fig. 1. Discoveries belonging to the roman period on the Șeușița Valley: 1. The archaeological site *La Cărarea Morii*; 2. The roman road; 3. *În șes* point, the vicus-pagus settlement ; 4. the limes stone (*milliarium*).

Fig. 2. General view of the Șeușița Valley. 1. The archaeological site *La Cărarea Morii*; 2. The roman road; 3. The point *În șes*;

Fig. 3. The roman road, view from the north-west (a) and detail with the blue stone structure (plate stones) (b)

Fig. 4. The limes stone (*milliarium*) situated between Șeușița Valley and Ciugud Valley.

Fig. 5. The base stone (of a statue?) from the property of Buda Alexandru.

Fig. 6. The agrarian apparatus (limestone) used for obtaining wine (situated on the property of Buda Alexandru - Seușa).

Abrevieri bibliografice

Ardevan 1998	- R. Ardevan, <i>Viața municipală în Dacia Romană</i> , Timișoara, 1998.
Ciută 2003	- M. Ciută, „Considerații asupra locuirii romane de la Șeușa-La Cărarea Morii (jud. Alba)”, în <i>PA</i> , III, 2003, 25-42.
Ciută et alii 2000	- M. Ciută, B. Daisa, M. Breazu, A. Ștefan, „Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în situl de la Șeușa-La cărarea morii, campania 1999”, în <i>CCA</i> , 2000, p. 101.
Ciută et alii 2001	- M. Ciută, M. Breazu, „Raport asupra cercetărilor arheologice efectuate în cadrul sitului arheologic de la Șeușa-La cărarea morii, campania 2000”, în <i>CCA</i> , 2001, 239- 242.

- Egri, Ciută 2004 - M. Egri, M. Ciută, „An roman lamp discovered at Seușa-La Cărarea Morii”, în *Instrumentum*, nr. 19, iunie, 2004, p. 28-29.
- Egri, Ciută 2004a - M. Egri, M. Ciută, „O copie ceramică a unui opaiț roman din bronz de la Șeușa-La Cărarea Morii (jud. Alba)”, în *PA*, IV, 2004, 92-97.
- Mitrofan 1964 - I. Mitrofan, „Cercetări arheologice pe teritoriul comunei Hăpria (r. Alba)”, în *Apulum*, V, 1964, p. 93-103.
- Mitrofan 1973 - I. Mitrofan, „*Villae rusticae* în Dacia Superioară (I)”, în *ActaMN*, X, 1973, 127-150.
- Mitrofan 1974a - I. Mitrofan, „*Villae rusticae* în Dacia Superioară (II)”, în *ActaMN*, XI, 1974, 49-60.
- Mitrofan 1974b - I. Mitrofan, „*Villae rusticae* în provincia Dacia”, în *In Memoriam Constantini Daicovicu*, Cluj-Napoca, 1974.
- Moga 1998 - V. Moga, *De la Apulum la Alba Iulia. Castrul roman de la Apulum*, Cluj-Napoca, 1998.
- Paul, Ciută 1997 - I. Paul, M. Ciută, „Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în situl de la Seușa-La cărarea morii, campania 1996”, în *CCA*, 1997, 60.
- Paul, Ciută 1998 - I. Paul, M. Ciută, „Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în situl de la Seușa-La cărarea morii, campania 1997”, în *CCA*, 1998, 74.
- Paul, Ciută 1999 - I. Paul, M. Ciută, „Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în situl de la Seușa-La cărarea morii, campania 1998”, în *CCA*, 1999, 113-115.
- RepAlba 1995 - *Repertoriul Arheologic al Județului Alba*, (ed. V. Moga, H. Ciugudean), Alba Iulia, 1995.
- Rodean, Ciută 1998 - N. Rodean, M. Ciută, „O nouă piesă epigrafică inedită descoperită la Apulum”, în *Apulum*, XXXV, 1998, 151-154.
- Sonoc *et alii* 2005 - Al. Sonoc, M. Ciută, G. Sz. Sándor), „O înhumare de copil în situl de la Șeușa-„*La Cărarea Morii*” (com. Ciugud, jud. Alba)”, în *AUC*, V, 2005, p. 53-71.
- Sonoc *et alii* 2005a - Al. Sonoc, G. Sz. Sandor, „Eine Kindesbeerdigung im Fundort von Șeușa-„*La Cărarea Morii*” (Gem. Ciugud, Kr. Alba)”, în *Festschrift für Professor Dumitru Protase nach 80 Jahr*, Cluj-Napoca, 2005, 127-148.

Cuvinte-cheie: epocă romană, *villa rustica*, drum roman, *milliarium*.

Keywords: Roman Age, *villa rustica*, roman road, *milliarium*

Fig. 1. Descoperiri aparținând epocii romane pe valea Șeușiței. 1. Situl arheologic *La Cărarea Morii*; 2. Drumul roman; 3. punctul *În șes*; 4. piatra de hotar (*milliarium*)

Fig. 2. Vedere dinspre vest asupra Văii Șeușiței. 1. Situl arheologic *La Cărarea Morii*; 2. Drumul roman; 3. punctul *În șes*

Fig. 3. Drumul roman văzut dinspre nord-vest (a) și detaliu cu amenajarea de pietre (lespezi) de culoare cenușiu-albăstrie (b)

Fig. 4. Piatra de delimitare (*milliarium*) situată pe cumpăna apelor dintre Valea Șeușei cu Valea Ciugudului

Fig. 5. Soclu (postament) de statuie (?) situat în gospodăria lui Alexandru Buda (Seușa)

Fig. 6. Piatră de teasc cu posibilă atribuire romană, încastrată în beton și refolosită în scopul inițial, situat în gospodăria lui Alexandru Buda (Seușa)

